

**Lukáš Linek, Jan Outlý, Gábor Tóka,
Agnes Batory (eds.):**

VOLBY DO EVROPSKÉHO PARLAMENTU 2004

Hradec Králové, Sociologický ústav
Akademie věd a Fakulta humanitních
studii Univerzity Hradec Králové, 2007,
314 stran.

Předmětem zkoumání této publikace jsou volby do Evropského parlamentu. Volby do Evropského parlamentu jsou v teorii označovány jako tzv. volby druhého řádu a k tomuto hodnocení se všechny publikované příspěvky hlásí. Implicitně lze tedy od autorů publikace očekávat potvrzení či vyvrácení Schmittova a Reifova modelu, který vychází z hypotézy, že volby do národních parlamentů jsou nejdůležitějšími volbami, protože na jejich základě vítězná strana, resp. vítězné strany v případě koaličních systémů, vytváří národní vládu. Vnímání důležitosti národních voleb je přitom subjektivně dáno jak stranám, které se mocensky ve volbách střetávají, tak voličům. Ve volbách do EP tato mocenská souvislost chybí, a proto lze volby do EP řadit do stejné kategorie voleb, jako jsou volby regionální, místní nebo volby hlavy státu. Z toho vyplývá, že pro posouzení správnosti hypotézy o volbách do EP coby voleb druhého řádu je třeba studovat jak programové vybavení stran, tak motivy voličů vedoucí k jejich volbě, a další souvislosti, jako jsou např. socioekonomické podmínky, historická tradice a další, které volební chování ovlivňují.

Zároveň je třeba vidět dlouhodobou snahu některých aktérů na úrovni EU vytvořit samonosný evropský politický proces založený na běžných aktérech, jako jsou politické strany, vláda, parlament, jednotný volební systém a především vytvoření evropského lidu ve smyslu řeckého demos. Jde tedy

o snahu převést volby do EP z kategorie voleb druhého řádu do kategorie voleb prvního, mocenského řádu.

Pro posouzení kvality publikace je proto vhodné posuzovat, do jaké míry odpovídá na implicitně obsažené téma, především do jaké míry lze na národní úrovni ze strany voličů očekávat podporu pro samonosný evropský politický proces, a do jaké míry může akcelerace těchto snah vytvořit propast mezi nimi a jeho zastánci.

Další obecnou souvislost má předkládaná publikace s výzkumem evropeizace politického procesu na národní úrovni a specificky evropeizace politických stran. V souvislosti s prohlubováním evropské integrace se v sociologické a politologické literatuře začala objevovat otázka, zda, popřípadě jakým způsobem je možné odlišit v tomto procesu „domácí“ a „zahraniční“ (rozuměj evropská) témata a vlivy. V návaznosti na to se i v českém prostředí zavedl pojem evropeizace, který v současné době představuje významný teoretický diskurs politologického a sociologického výzkumu. V rámci něho dochází k teoretickému hodnocení vlivu evropské integrace na politické procesy v jednotlivých zemích.

Metody a struktura práce

Pokud jde o zvolené metody výzkumu, sami editoři upozorňují na skutečnost, že publikace je založena převážně na analýze datových souborů, které jsou výsledkem dotazníkových šetření realizovaných v jednotlivých zemích Evropské unie od roku 1989. Důraz v časové řadě je kladen na poslední dvoje volby do EP. Z tohoto pohledu lze zcela jednoznačně konstatovat, že se v českém prostředí jedná o výjimečný počín v oblasti sociologie politiky, kdy je jako základní metoda publikovaných příspěvků použita statistická analýza datových souborů. Podle potřeby je v jednotlivých příspěvcích využívána také empirická

analýza dlouhodobých programů a volebních manifestů politických stran. Druhým výjimečným aspektem předkládané publikace, který je třeba zdůraznit, je rozsah mezinárodní spolupráce, v jejímž rámci vznikla. Publikace má jednoznačně silný mezinárodní přesah a potenciál stát se základem pro začlenění domácího výzkumu voleb do Evropského parlamentu do širšího evropského kontextu.

Z tohoto pohledu lze některým příspěvkům v obecné rovině vytknout, že neberou ve svých závěrech v úvahu rozdílnost volebních cyklů na národní a evropské úrovni, respektive existenci rozdílnosti volebních cyklů v jednotlivých členských zemích. Tento aspekt chybí, s ohledem na zaměření příspěvku, zejména u Jamese Tilleyho, Tessy Bold a Johna Garryho. Výjimkami jsou v tomto ohledu naopak příspěvky André Freirea a Efthiii Teperoglou nebo Olgy Gyrfášové.

Jednotlivé kapitoly by šlo fakticky podřadit pod tři základní problémové okruhy, kterými se jejich autoři zabývají. Prvním okruhem je definování vztahu mezi evropskou a domácí agendou v programech politických stran a volebních manifestech, druhým okruhem je samotná evropská dimenze politického procesu a třetím je potom vztah mezi voliči a stranami a vytvoření typologie voličů. Jednotlivé okruhy na sebe navazují a prolínají se jak v kapitolách, tak v rámci řazení kapitol. Výsledkem je publikace provázaná jak pokud jde o metodologické postupy, tak o řešené problémové okruhy. Jednotlivé kapitoly se také snaží udržet společnou formální strukturu. Z tohoto pohledu lze publikaci hodnotit jako kvalitně zpracovanou.

Obsah jednotlivých kapitol

Pokud se podíváme na jednotlivé kapitoly samostatně, potom zjistíme, že se ve svých závěrech doplňují a v důsledku tak předkládají dostatek argumentů pro posuzování voleb

do EP jako voleb druhého řádu, resp. kvalifikovanému čtenáři odpovídají na otázku možnosti vytváření jednotného evropského politického procesu a na otázku míry evropeizace politických stran.

Daniel Lederle v první kapitole vymezuje postavení Evropského parlamentu (EP) a vazbu na národní politické strany a národní politický proces.

Lederlova analýza důležitosti evropských témat pro voliče ukazuje, že pro občany ze zakládajících zemí je důležitější faktické fungování Unie a způsoby řešení „každodenních“ problémů, zatímco občané ze zemí přistupujících k Unii později, s ohledem na data výzkumu se jedná o rok 1995 plus Velkou Británií, reflektují spíše obecná témata evropské integrace. K tomuto štěpení dochází i přesto, že většina politických stran jak na národní, tak evropské úrovni akcentuje především obecná témata ústavního rozvoje EU. To vykazuje spíše znaky existence štěpné linie v samotném evropském tématu, a to mezi Evropskou unií a její praktickou činností a evropskou integrací coby procesem prohlubování spolupráce jak v jednotlivých oblastech, tak ve spolupráci s novými členy. Nelze se proto jednoznačně ztotožnit s jeho závěrem, že obecná ústavní témata jsou pro všechny občany méně důležitá.

Wüst empirickou analýzou volebních programů dokládá, že existuje rozdíl mezi stranami, které jsou k EU vstřícné, a stranami, které jsou vůči ní kritické. Evropsky vstřícné strany tvoří program z evropské perspektivy, zatímco kritické strany z domácí perspektivy. Tento příspěvek dokládá vhodnost zvolené metody kombinující statistickou analýzu datových souborů a empirickou analýzu volebních programů, což umožnilo definovat vztah mezi voliči a důvodem volby strany s ohledem na ideologickou blízkost ke straně nebo způsob řešení evropské tematiky. Časově přitom navazuje na Lederlovy závěry a zpracovává stranické programy až do roku 2004.

V navazující studii Mikko Mattila a Tapio Faunko analyzují vztah mezi voliči a stranami. Dochází k závěru, že pro vztah voličů a stran je důležitější shoda na základě pravo-levé orientace než programová nabídka týkající se Evropské unie. Strany se však chovají v evropské dimenzi své programové nabídky zodpovědně a často jsou vůči EU vstřícnější než jejich voliči. Svědčí to o marginalizaci evropských témat z pohledu voličů.

Wouter van der Brug, Mark Franklin a Gábor Tóka podrobili analýze chování voličů ve dvaceti zemích EU. Hlavním závěrem této práce je, že existují rozdíly mezi postkomunistickými zeměmi a mezi tradičními evropskými demokraciemi. U obou skupin zemí je vliv společenských tříd menší než vliv pravo-levého rozdělení. U postkomunistických zemí je podle autorů silnější vliv náboženství. Lze souhlasit se závěrem autorů, že toto zjištění hovoří v neprospěch názoru, že účinky společensko-strukturálních proměnných budou zanedbatelné, protože komunistické strany se pokusily potlačit náboženské a třídní rozdíly, jak tvrdil Lindström. Právě proto, že se komunistické strany pokoušely vliv náboženských a třídních rozdílů potlačit, ale nebyly ve svém snažení úspěšné, může být vliv těchto společensko-strukturálních proměnných silnější, protože napomáhá ke zjišťování informací.

Robert van der Veen a Lukáš Linek se zamýšlejí nad volební účastí coby dilematem voliče. Přistupují k tomuto tématu z pohledu teorie racionální volby a na základě zkoumání chování voličů v České republice a Nizozemsku a docházejí k závěru, že nižší účast voličů ve volbách do EP je vysvětlitelná menší subjektivní užitečností těchto voleb pro voliče. Jednoznačně tak potvrzují teorii o volbách do EP coby volbách druhého řádu. Jejich závěry vytvořené na základě analýzy dotazníkového šetření voličů korespondují se závěry předchozích analýz a potvrzují teorii voleb do EP jako voleb druhého řádu.

James Tilley, Tessa Bold a John Garry zkoumali vztah mezi hodnocením ekonomické situace voličů a jejich rozhodnutím jak volit. Zajímavé je zjištění, že v zemích, kde existuje vláda vytvořená z jedné strany, je hodnocení ekonomické situace ze strany voličů silnějším motivem při rozhodování, než je tomu v zemích s koaličními vládami. Celkově však z analýzy vyplývá, že voliči nepřisuzují ekonomické situaci při volebním rozhodování ve volbách do EP velký vliv. Domnívám se, že tento závěr by si zasloužil další výzkum, a to z pohledu volebního cyklu v jednotlivých zkoumaných zemích. Hodnocení ekonomické situace je tradičně tématem národních voleb – zde je tedy jednoznačně vazba na teorii voleb do EP jako voleb druhého řádu a dále je ekonomická situace obecným tématem právě v závislosti na domácím volebním cyklu. Ukazuje se tak, že jeden z teoretických problémů při zkoumání voleb do EP je vztah mezi evropským a národním volebním cyklem.

Simon Hix a Michel Marsh se zabývají tématem relativně vysoké úspěšnosti „proti-evropsky“ zaměřených stran. Tato úspěšnost přitom existuje v situaci, kdy Evropa nebyla podstatným tématem. Lze souhlasit s tím, že tato ambivalence si zaslouží další výzkum. Nabízí se otázka, jak úspěšné jsou „anti-strany“ v dalších národních volbách druhého řádu a zda relativně velká úspěšnost „anti-evropských“ stran není důsledkem vnímání mocenského vakua ve volbách do EP ze strany voličů. Vysvětlení potom nemusí souviset s Evropou jako takovou.

Henrik Oscarsson a Stefan Dahlberg otevírají otázky vytváření celoevropského stranického systému a analyzují pravo-levou štěpnou linii jako možný základ pro jejich existenci. Podle Oscarssona a Dahleberga je ve většině zemí pravo-levá dimenze podstatnou silou působící na strukturu politického spektra. Dokládají tak výsledky zkoumání svých kolegů, kteří určili pravo-levou štěpnou linii jako podstatnější než vztah k evropským tématům

při rozhodování voličů. Pravo-levá dimenze se tak jeví jako základní pro vytváření evropského stranického systému. Vývstává tak otázka, která v příspěvku není, a s ohledem na jeho zaměření ani nemůže být, řešena, totiž zda není kontraproduktivní současný systém podpory stran na evropské úrovni, kde je jednou z hlavních podmínek kladný vztah k evropské integraci.

Ne přímo souvisí s tématem vytváření evropských politických stran i kapitola autorů Schmidta a Thomasena, kteří zkoumají „slučitelnost“ stranických systémů starých a nových členských zemí, zejména postkomunistických. Podle jejich závěru neovlivnilo rozšíření soudržnost stranických skupin v EP.

Pro budoucí zkoumání voleb prvního a druhého řádu v České republice a obecně v postkomunistických zemích je zajímavý příspěvek, který představili André Freire a Eftichia Teperoglou. Zkoumají totiž vztah mezi volbami prvního a druhého řádu v Portugalsku, Řecku a Španělsku. Podle jejich závěru strany vládní v evropských volbách ztrácejí. Autoři přitom správně zmiňují vztah mezi datem konání voleb a fází národního volebního cyklu. Pro národní volby nemá odklon od vládních stran vliv a míra loajality voličů v národních volbách se nemění.

Příspěvek Lukáše Linka a Pata Lyonse zkoumá propad volební účasti v prvních EP volbách v České republice oproti volbám do národního parlamentu. Zde je zajímavé zjištění, že u některých „nezúčastněných voličů“ lze vysledovat obavu z liberálních hodnot Unie. To opět nepřímo dokládá pravo-levou dimenzi rozhodování při současném uznání specifické nezrállosti voličů, kteří svůj postoj dali najevo absencí. Ta je přitom relevantním chováním pro volby druhého řádu.

V následující kapitole Linek a Lyons dokázali, že na EP volby v České republice lze tuto teorii plně aplikovat.

Pavel Šaradína ve svém příspěvku pomocí metody volební geografie dokládá, že re-

gionální podpora stran je v České republice shodná jak ve volbách prvního, tak druhého řádu. Rozhodování voličů přitom podle Šaradína ovlivňují socioekonomické faktory. Podle tohoto zjištění se tedy ukazuje, že podobně jako v jiných zemích není evropské téma základní štěpnou linií pro evropské volby. Podle Šaradína to však nevypovídá ani o silné ideologické dimenzi rozhodování voličů.

Podobným tématem jako Linek a Lyons (nízká účast voličů ve volbách do EP) se zabývá také Olga Gyarfášová a analyzuje situaci na Slovensku. Podle jejího názoru nedošlo u slovenských voličů ke ztotožnění se s členstvím v Unii a rozhodovala u nich stranická loajalita. Tedy opět se nejednalo o samotnou evropskou dimenzi politického soupeření.

Závěr

Závěry všech autorů publikace dokládají, že v členských zemích Evropské unie ve velké míře chybí vnímání evropské dimenze ze strany voličů. Pravo-levé vnímání politiky jednotlivých stran je pro voliče při jejich rozhodování ve volbách do EP silnějším motivem než vztah strany k EU. Stranám se přitom nedá vytknout, že se nesnaží evropská témata do svých programů vnášet, voliči je však nevnímají. Podstatným zjištěním je, že se neliší staré a nové země Evropské unie. Samotné rozšíření Unie tedy nemělo ani negativní ani pozitivní vliv na soudržnost politických skupin a stran na evropské úrovni. Neliší se ani vnímání Unie ze strany voličů ve starých a nových zemích. Zde se naskýtá další možnost výzkumu, a totiž definování pravo-levé linie v jednotlivých členských zemích a příčiny toho, že tradiční společensko-strukturální proměnné se podařilo velice rychle obnovit i v postkomunistických zemích.

Publikace podobného rozsahu zpracovaná výše popsanými metodami v českém prostředí

jednoznačně chyběla a je tak přínosem pro oblast sociologie politiky, protože se vymyká z popisného a často historizujícího přístupu k této problematice. Svým obsahem je jedinečná a posouvá dopředu nejenom výzkum v oblasti voleb do EP, ale i výzkum evropeizace politických stran. Samostatnou kapitolou je potom práce editorů, kterým se podařilo udržet jednotnou linii všech kapitol.

*Štěpán Pecháček
Parlamentní institut*

Robert Zbíral:

**INSTITUCIONÁLNÍ RÁMEC
EVROPSKÉ UNIE.
PRÁVNĚ-POLITOLOGICKÝ POHLED**

Praha, Linde, 2007, 239 stran.

Předmluvy či úvody odborných textů přeskakují většinou všichni čtenáři. S výjimkou recenzentů. Úvod odborného textu totiž většinou osvětluje motivy, jež autora k sepsání vedly, jeho výchozí pozici a v neposlední řadě také ambice a cíle, které text má. Pro recenzenta tedy úvod rýsuje jakousi pomocnou tabulku, kterou si během četby a hodnocení může vyplňovat. Nejinak je tomu s knihou Roberta Zbírala *Institucionální rámec Evropské unie. Právně-politologický pohled*. Autor, který přednáší politologické kurzy na Právnické fakultě Olomoucké univerzity, ve svém úvodním slově žehrá na nedostatečnou znalost institucí a rozhodovacího rámce v České republice, a to v nejširším slova smyslu, vymezuje se vůči ne právě bohaté dosavadní provenienci české politologie a slibuje, že při svém výkladu spojí to nejlepší z politologického a právního diskurzu.

Hodnotit úroveň znalostí české populace o EU si recenzent netroufá. Pravda ovšem

je, že původních publikací, které by zachycovaly vývoj a současný stav institucionální struktury Evropské unie (EU), není na českém knižním trhu přebytek. Téměř úplně absentují knihy, které by se podrobně zaměřovaly na jednotlivé instituce, komplexních a přehledových studií je jen o pár více. Poukázat lze v této souvislosti jen na knihy Markéty Pitrové *Institucionální struktura Evropské unie* (2003) a Běly Plechanovové (2004), obsáhle a přehledně jsou instituce EU analyzovány také v monografii Petra Fialy a Markéty Pitrové *Evropská unie* (2003). Zbiralovu publikaci tak lze ocenit za odvalu obsáhnout složitý a neustále se vyvíjející svět institucí EU.

Institucionální rámec Evropské unie je strukturován do několika druhů kapitol. První z nich jsou oddíly věnované jednotlivým hlavním institucím EU (Evropský parlament, Rada, Evropská rada, Komise, soudní systém), druhé pak hromadně ostatním orgánům Unie (například Výbor regionů či Účetní dvůr) a evropským agenturám. Poslední tematický úsek knihy je věnován predikci budoucího vývoje institucí EU, a to především s přihlédnutím k tzv. Reformní smlouvě, která v reformách institucí de facto převzala text tzv. evropské ústavy.

Oproti výše uvedeným publikacím, jež jsou čistě politologické, je na knize cenné, že zohledňuje a akcentuje právní pohled na EU. Vliv rozsudků Evropského soudního dvora na evropskou integraci (a pochopitelně také na její instituce) byl naprosto klíčový, což Zbiralův text jasně a přesvědčivě dokládá. Velmi přínosné jsou odkazy na konkrétní judikáty, které často definovaly politické vztahy v EU či úkoly jednotlivých institucí. Ryzími politiky mnohdy opomíjený Evropský soudní dvůr bývá ostatně mnohdy označován za „cement evropské integrace“. Ve světle konkrétních rozsudků, zasazených do politických kontextů, tato metafora získává obsah.

Zbiralův text pochopitelně nepracuje jen s judikáty Evropského soudního dvora, ale